ΚΕΙΜΕΝΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ε.Σ.Α.με Α.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΘΕΜΑΤΩΝ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΗΡΙΑ:

Πολλαπλές ταυτότητες, πολλαπλές προκλήσεις

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2014-2020
ανάπτυξη-εργασία-αλληλεγγύη

Έκδοση:

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.)
Κεντρικά γραφεία: Ελ. Βενιζέλου 236, Τ.Κ. 163 41, Ηλιούπολη
Τηλ.210 9949837, e-mail: esaea@otenet.gr,
www.esamea.gr,
www.paratiritirioanapirias.gr

Αθήνα, 2019

Η παρούσα έκδοση συγχρηματοδοτήθηκε από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό ταμείο) στο πλαίσιο της Πράξης «Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας» που εντάσσεται στους Άξονες Προτεραιότητας: 1 «Συστημικές Παρεμβάσεις των θεσμών της αγοράς εργασίας και της πρόνοιας», 4 «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας» και 5 «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση 2014-2020»

ISBN (έντυπο βιβλίο): 978-618-5124-15-1
ISBN (e-book PDF): 978-618-5124-32-8

Επιμέλεια εντύπου:

Κοι.Σ.Π.Ε. ΑΘΗΝΩΝ «Η ΕΙΚΟΝΑ»
Μεσογείων 154, Αθήνα 11527
Τηλ.: 210 7473951, Fax: 210 7474072
e-mail: koispeeikona@outlook.com.gr

Παραγωγή Προσβάσιμης Έκδοσης LargePrint (PDF):

INFALIA PC
ΒΕΠΕ Θεσσαλονίκης (κτίριο Γ2), Πυλαία 55535
Τηλ.: 2310 365180, e-mail: info@infalia.com
Ιστοσελίδα: www.infalia.com

Περιεχόμενα

Πρόλογος 2
Επιτελική Σύνοψη 5
1. Η σημασία και το πλαίσιο του ζητήματος 8
   1.1 Η αναπηρία ως «γυναικείο θέμα» 8
   1.2 Στατιστικά δεδομένα για τις γυναίκες με αναπηρία 11
   1.3 Τα δικαιώματα των γυναικών με αναπηρία μέσα από το Διεθνές Δίκαιο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου 14
   1.4 Οι γυναίκες με αναπηρία μέσα από τη Σύμβαση των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες 17
   1.5 Το ελληνικό νομικό πλαίσιο για τις γυναίκες με αναπηρία 23
2. Πολλαπλές ταυτότητες 28
   2.1 Οι προκλήσεις των κοριτσιών και γυναικών με αναπηρία 28
   2.2 Γυναίκες με αναπηρία και το δικαίωμα στην οικογένεια 29
   2.3 Κορίτσια και γυναίκες με αναπηρία που είναι μετανάστριες και πρόσφυγες 30
3. Πολλαπλές προκλήσεις 31
   3.1 Βία και γυναίκες με αναπηρία 31
   3.2 Γυναίκες με αναπηρία και πρόσβαση στη Δικαιοσύνη 32
   3.3 Γυναίκες με αναπηρία και πρόσβαση στην υγεία 33
   3.4 Γυναίκες με αναπηρία και πρόσβαση στην αγορά εργασίας 34
4. Συστάσεις 35

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι γυναίκες με αναπηρία αναμφισβήτητα έχουν αντιμετωπίσει και συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν πολλά εμπόδια και προκλήσεις στην καθημερινή τους ‘μάχη’ για μια ισότιμη ένταξη στην ελληνική κοινωνία. Το αναπηρικό κίνημα γνωρίζοντας τις διακρίσεις που οι γυναίκες με αναπηρία βιώνουν καθημερινά, διεκδικεί τα δικαιώματα που τους αντιστοιχούν ως άτομα και ως πολίτες της χώρας.

Οι γυναίκες με αναπηρία βιώνουν διπλή διάκριση, λόγω φύλου και λόγω αναπηρίας, καθώς και πολλαπλή διάκριση όταν σε αυτές τις δύο ιδιότητες έρχονται να προστεθούν και άλλες, όπως το να είναι μετανάστριες, πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο κ.α. Κατά συνέπεια, αναφερόμαστε σε μια ομάδα ιδιαίτερα ευάλωτη, η οποία έρχεται αντιμέτωπη με πολλαπλά εμπόδια και κινδύνους, και υφίσταται πολλαπλές διακρίσεις και αποκλεισμούς.

Οι άμεσες και οι έμμεσες διακρίσεις, οι πολλαπλές διακρίσεις, οι διατομεακές διακρίσεις ή οι διακρίσεις λόγω σχέσης είναι ενάντια στο διεθνές και εθνικό δίκαιο για τα δικαιώματα του ανθρώπου, το οποίο έχει αναπτυχθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να αποτελεί ένα δίχτυ προστασίας για τις γυναίκες, με ή χωρίς αναπηρία. Η ελληνική πολιτεία οφείλει, όπως άλλωστε ορίζει και η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, να λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία αυτών των γυναικών, για την υποστήριξη του πολλαπλού τους ρόλου, και για τη διασφάλιση των συνθηκών εκείνων που θα εγγυώνται την ισότιμη συμμετοχή τους σε όλες της εκφάνσεις της ζωής.

Για τον λόγο αυτό, το αναπηρικό κίνημα απαιτεί τη από κοινού διερεύνηση και συζήτηση με την ελληνική πολιτεία, με σκοπό τον σχεδιασμό πολιτικών που θα στοχεύουν από τη μια στην εξάλειψη των προκαταλήψεων για τις γυναίκες με αναπηρία και από την άλλη στην ενθάρρυνση τους, ώστε να συμμετέχουν ενεργά στη δημόσια ζωή.

Το παρόν κείμενο αποτελεί μέρος μια σειράς πέντε (5) Κειμένων Πολιτικής που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο του Π.Ε 3 «Μονάδα Τεκμηρίωσης» του Υποέργου 1 «Σχεδιασμός και Λειτουργία του Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας» της Πράξης «Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση 2014-2020», με συγχρηματοδότηση από την Ελλάδα και από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

Η Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.) με το παρόν κείμενο επιδιώκει να στρέψει την προσοχή όλων, και περισσότερο των αρμοδίων φορέων, στα εμπόδια και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες με αναπηρία κατά τη πρόσβασή τους σε σημαντικά πεδία της κοινωνικής ζωής, όπως η υγεία, η δικαιοσύνη και η εκπαίδευση, αλλά και να διατυπώσει σειρά από προτάσεις για την άρση αυτών των εμποδίων.

Όραμα μας είναι μια κοινωνία ισότητας και δικαιοσύνης, όπου το «φύλο» και η «αναπηρία» δεν θα αποτελούν εμπόδια για το άτομο, αλλά στοιχεία πλουραλισμού για την κοινωνία.

Ιωάννης Βαρδακαστάνης
Πρόεδρος Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.)

ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ

Ο σκοπός αυτού του κειμένου πολιτικής είναι να παρουσιάσει ζητήματα σχετικά με το θέμα «γυναίκες και αναπηρία», και ειδικότερα να παρουσιάσει τα εμπόδια, τις προκλήσεις αλλά και τις πολλαπλές διακρίσεις που υφίστανται οι γυναίκες λόγω της άμεσης ή/και έμμεσης σχέσης τους με την αναπηρία. Ταυτόχρονα, επιδιώκεται η ευαισθητοποίηση όσων χαράζουν και εφαρμόζουν πολιτικές σχετικές με την αναπηρία αλλά και το φύλο.

Η επιλογή της έκφρασης «γυναίκες **και** αναπηρία» αντί για «γυναίκες **με** αναπηρία» δεν είναι τυχαία, καθώς επιδιώκεται να τονιστεί ότι η σχέση των γυναικών με την αναπηρία δεν περιορίζεται μόνο στο ενδεχόμενο να είναι οι ίδιες άτομα με κάποια αναπηρία, π.χ. αισθητηριακή, σωματική, νοητική ή ψυχοκοινωνική. Οι γυναίκες έχουν προσωπική εμπειρία και ως άτομα που, συνήθως, είναι επιφορτισμένα με την ευθύνη φροντίδας κάποιου μέλους της οικογένειας που έχει αναπηρία, είτε ως μητέρες παιδιών με αναπηρία είτε ως σύζυγοι ή σύντροφοι ατόμων με αναπηρία είτε ως κόρες γονέων που έχουν κάποια αναπηρία. Για το λόγο αυτόν στο παρόν κείμενο δίνεται έμφαση στην έννοια των **πολλαπλών ταυτοτήτων**. Η έννοια της πολλαπλότητας υπογραμμίζει τις πολλές ταυτότητες των γυναικών σε σχέση με την αναπηρία, καθώς επίσης και το πώς αυτές αλληλοσυνδέονται στην περίπτωση που συνυπάρχουν, για παράδειγμα, στην περίπτωση γυναίκας με αναπηρία που ταυτόχρονα μπορεί να είναι μητέρα/κόρη/σύζυγος ενός στενού προσώπου που έχει αναπηρία.

Αυτό το κείμενο πολιτικής είναι χωρισμένο σε τέσσερις (4) ενότητες. Η *πρώτη ενότητα* αρχικά εξετάζει το γιατί η αναπηρία είναι ένα γυναικείο θέμα, μέσα από τη παράθεση στατιστικών δεδομένων. Στη συνέχεια, επικεντρώνεται στο πώς το διεθνές δίκαιο για τα δικαιώματα του ανθρώπου εστιάζει στα δικαιώματα των γυναικών, όπως αυτά αποτυπώνονται σε μια σειρά Συμβάσεων που έχουν υιοθετηθεί από το Γενικό Συμβούλιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και έχουν κυρωθεί από την Ελλάδα, με κορυφαία στιγμή, σε ό,τι αφορά τις γυναίκες με αναπηρία, τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες. Τέλος, στην τελευταία υποενότητα γίνεται αναφορά στο πώς τα δικαιώματα των γυναικών με αναπηρία έχουν κατοχυρωθεί θεσμικά στο ελληνικό νομικό πλαίσιο, με έμφαση να δίνεται στο πλαίσιο κατά των διακρίσεων.

Η *δεύτερη* και *τρίτη ενότητα* καλύπτουν πιο συγκεκριμένα θέματα ή προκλήσεις που προκύπτουν για τις γυναίκες λόγω της αναπηρίας. Συγκεκριμένα, η *δεύτερη ενότητα* εξετάζει θέματα σχετικά με τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει μια γυναίκα ή ένα κορίτσι με αναπηρία, τη σχέση της μητρότητας με την αναπηρία και τη συνύπαρξη της ιδιότητας της μετανάστριας ή του πρόσφυγα με την ιδιότητα της αναπηρίας, ενώ η *τρίτη ενότητα* επικεντρώνεται στις πολλαπλές προκλήσεις που οι γυναίκες και τα κορίτσια με αναπηρία έχουν να αντιμετωπίσουν στην προσπάθειά τους να απολαύσουν τα δικαιώματά τους.

Τέλος, η *τέταρτη ενότητα* προχωρά στη διατύπωση συστάσεων πολιτικής που στοχεύουν στην προστασία και προώθηση των δικαιωμάτων, τόσο των γυναικών με αναπηρία,

όσο και των γυναικών που είναι μητέρες/σύζυγοι/κόρες ατόμων με αναπηρία.

Το υλικό πάνω στο οποίο έχει στηριχτεί η ανάπτυξη αυτού του κειμένου πολιτικής πολιτική αποτελείται από ένα συνδυασμό εθνικών και διεθνών πηγών. Πιο συγκεκριμένα, έχουν ληφθεί υπόψη κείμενα των Ηνωμένων Εθνών, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Διεθνούς Συμμαχίας για την Αναπηρία (IDA), του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία (EDF), του Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας της Ε.Σ.Α.μεΑ., της Γενικής Γραμματείας Ισότητας (Ελλάδα), του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, από επιστημονική βιβλιογραφία, υλικό από τα μέσα ενημέρωσης κ.α.

1. Η σημασία και το πλαίσιο του ζητήματος

1.1Η αναπηρία ως «γυναικείο θέμα»

Κάποιος θα μπορούσε να αναρωτηθεί *γιατί είναι σημαντικό να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στο θέμα «γυναίκα και αναπηρία»*. Μια απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι ότι, παρόλο που η ομάδα των ατόμων με αναπηρία, δυστυχώς, έχει χαρακτηριστεί ως μία από τις πιο καταπιεσμένες κοινωνικές ομάδες στις σύγχρονες κοινωνίες, οι συνθήκες είναι ακόμα χειρότερες για την υποομάδα *των γυναικών με αναπηρία, αλλά και των γυναικών που είναι μητέρες/ σύζυγοι/κόρες ατόμων με αναπηρία*.

Το 1996, η Jane Morris, διάσημη φεμινίστρια, ακαδημαϊκός σε θέματα αναπηρίας, ισχυρίστηκε ότι:

> *«η αναπηρία είναι γυναικείο θέμα - καθώς η πλειονότητα των ατόμων με αναπηρία είναι γυναίκες - αλλά οι εμπειρίες των γυναικών με αναπηρίες απουσιάζουν σε μεγάλο βαθμό από τις φεμινιστικές ανησυχίες».*[1]

Βασιζόμενοι στο επιχείρημα της Morris, σχετικά με τη «γυναικεία φύση» της αναπηρίας, αξίζει να σημειωθεί ότι, ακόμα και στις μέρες μας, οι «εμπειρίες» των γυναικών με αναπηρία απουσιάζουν ή δε λαμβάνονται υπόψη κατά τον σχεδιασμό ή την εκπόνηση πολιτικών για την αναπηρία και για την προστασία και προώθηση των δικαιωμάτων τους.

Δυστυχώς, η ομάδα των γυναικών με αναπηρία είναι μια ομάδα που δεν έχει λάβει την απαιτούμενη προσοχή. Η αιτία για αυτήν την ελλιπή προσοχή θα πρέπει να αναζητηθεί και στον τρόπο με τον

[1] Morris, J. (Ed.). (1996). Encounters with strangers: Feminism and disability. London: Women's Press, σ. 1

οποίο αντιμετωπίστηκαν οι γυναίκες με αναπηρία, τόσο στο φεμινιστικό κίνημα, όσο και στο πεδίο μελέτης της αναπηρίας. Από τη μια πλευρά, το φεμινιστικό κίνημα δε συμπεριέλαβε ποτέ στις αναλύσεις του τις εμπειρίες των γυναικών με αναπηρία, αλλά και τις 'φωνές' των φεμινιστριών με αναπηρία.[2] Δινόταν έμφαση στο να μελετηθεί η ποικιλομορφία της γυναικείας εμπειρίας σε σχέση με τη φυλή, την τάξη, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, αλλά όχι σε σχέση με την εμπειρία της αναπηρίας.[3] Όπως υποστηρίζουν οι Traustadottir και Harris, αυτό είχε ως αποτέλεσμα «*οι γυναίκες να θεωρούνται τυπικά ως ανήμπορες, παιδιάστικες, εξαρτώμενες, άπορες, θυματοποιημένες και παθητικές, ενισχύοντας, συνεπώς τα παραδοσιακά στερεότυπα των γυναικών*».[4]

Από την άλλη πλευρά, το πεδίο μελέτης της αναπηρίας επικεντρώθηκε στο να μελετά την αναπηρία ακολουθώντας μια ουδέτερη προσέγγιση σε ό,τι αφορά ζητήματα φύλου. Με αλλά λόγια, ναι μεν προτεραιότητα των σπουδών αναπηρίας ήταν να μελετηθεί το πώς τα άτομα με αναπηρία βιώνουν την εμπειρία της αναπηρίας, ωστόσο, αυτή η μελέτη γινόταν χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η διάσταση του φύλου σε αυτήν την εμπειρία.[5] Έτσι, οι 'φωνές', αλλά και οι εμπειρίες, των γυναικών με αναπηρία έμειναν στο παρασκήνιο.

---

[2] Traustadottir, R., and P. Harris. (1997). *Women with disabilities: Issues, resources, connections. Revised*. Syracuse University, NY. Center on Human Policy.

[3] Βλέπε Edelstein, H. and A. Jardine (Eds.). (1985). *The future of difference*. New Brunswick, NJ: Transaction Books.

[4] Traustadottir, R., and P. Harris. (1997). *Women with disabilities: Issues, resources, connections. Revised*. Syracuse University, NY. Center on Human Policy, σ. 3

[5] Ο.π.

Όμως, και το αναπηρικό κίνημα, ιδιαίτερα τις δεκαετίας του 1970 και του 1980, ακολούθησε μια παρόμοια πορεία με το φεμινιστικό κίνημα και τις σπουδές αναπηρίας. Για παράδειγμα, οι Deegan και Brooks[6] έχουν ασκήσει κριτική στο πώς το αναπηρικό κίνημα διαχειρίστηκε τα θέματα των γυναικών με αναπηρία, το οποίο έδινε έμφαση κυρίως στα ζητήματα που αφορούσαν περισσότερο τους άνδρες με αναπηρία.[7]

Ακόμα και σήμερα, οι γυναίκες με αναπηρία βρίσκονται σε πιο ευάλωτη θέση συγκριτικά με τους άντρες με αναπηρία. Παραδείγματος χάριν, σε μία πρόσφατη μελέτη που πραγματοποίησε το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) σχετικά με την πολλαπλή διάκριση στην Ελλάδα, αυτή η πραγματικότητα απεικονίσθηκε με τον πιο παραστατικό τρόπο από έναν άνδρα με αναπηρία που συμμετείχε στη μελέτη. Σύμφωνα με τα λεγόμενά του:

> *«αυτές [οι γυναίκες με αναπηρία] αντιμετωπίζουν πολύ περισσότερες δυσκολίες απ' ότι οι άντρες, και δεν είναι αποδεκτές από την κοινωνία. Γνωρίζω πολλές γυναίκες που τις εγκατέλειψαν οι σύζυγοί τους όταν απέκτησαν κάποια αναπηρία ή που δεν κατάφεραν ποτέ να βρουν μια δουλειά»*[8]

Η ιδιαίτερη σημασία της παραπάνω δήλωσης είναι ότι η αναγνώριση των διακρίσεων, αλλά και των εμποδίων που υφίστανται οι γυναίκες με αναπηρία στη σημερινή κοινωνία- στη

---

[6] Deegan, M J and NA Brooks (Eds.). (1985). *Women and disability. The double handicap*. New Brunswick, NJ: Transaction Books.

[7] Traustadottir, R., and P. Harris. (1997). *Women with disabilities: Issues, resources, connections. Revised*. Syracuse University, NY. Center on Human Policy, σ. 2

[8] Balourdos, D., and N. Sarris (eds.). (2018). *Tackling Multiple Discrimination in Greece*. Athens: ION Publishers, σ. 173

συγκεκριμένη περίπτωση στην ελληνική κοινωνία -προέρχονται από τη 'φωνή' ενός άνδρα με αναπηρία.

1.2Στατιστικά δεδομένα για τις γυναίκες με αναπηρία

Η συνεδρίαση της Επιτροπής για τα Δικαιώματα των Γυναικών και την Ισότητα των Φύλων που έλαβε χώρα τον Νοέμβριο του 2018 στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, και αφορούσε στην κατάσταση των γυναικών με αναπηρία στην Ευρώπη, επιβεβαίωσε και μέσα από στατιστικά δεδομένα τον ισχυρισμό της Morris ότι η «αναπηρία είναι γυναικείο θέμα». Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την παρουσίαση της Rosa Estaràs Ferragut εκ μέρους της Επιτροπής για τα Δικαιώματα των Γυναικών και την Ισότητα των Φύλων:[9]

> *«στην Ευρώπη ζουν περίπου 80 εκατομμύρια άτομα με αναπηρία, δηλαδή ένας στους 4 Ευρωπαίους έχει ένα άτομο στην οικογένειά του που έχει αναπηρία. Από τα 80 εκατομμύρια ατόμων με αναπηρία, ο πληθυσμός των γυναικών υπολογίζεται ότι είναι περίπου 46 εκατομμύρια».*

Σύμφωνα με την Ferragut, αυτός ο αριθμός των γυναικών με αναπηρία μεταφράζεται στο 16% του συνόλου του γυναικείου πληθυσμού στην Ευρώπη και στο 60% του συνολικού πληθυσμού των Ευρωπαίων πολιτών με αναπηρία.

Σε ότι αφορά την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, μόνο το 18,8% των γυναικών με αναπηρία που ζουν στην Ευρώπη εργάζεται, ενώ το 45% αυτών είναι ανενεργές, δηλαδή δε συμμετέχουν στην αγορά

[9] Ferragut, Rosa Estaras. (2018). European Parliament resolution on the situation of women with disabilities. European Parliament, November 28. Ανακτήθηκε 15 Απριλίου 2019από: http://www.europarl.europa.eu/doceo/ document/B-8-2018-0547_EN.pdf

εργασίας, όταν το αντίστοιχο ποσοστό στους άνδρες ανέρχεται στο 35%.[10]

Στην ίδια παρουσίαση/τοποθέτηση, η Ferragut υποστηρίζει ότι οι γυναίκες με αναπηρία διατρέχουν, επίσης, μεγαλύτερο κίνδυνο σε σχέση με τις γυναίκες χωρίς αναπηρία να είναι θύματα περιστατικών βίας. Συγκεκριμένα, οι γυναίκες με αναπηρία διατρέχουν *«διπλάσιο έως πενταπλάσιο κίνδυνο να είναι θύματα περιστατικών βίας σε σχέση με τις γυναίκες χωρίς αναπηρία»*.[11] Επίσης, αξίζει ακόμα να σημειωθεί ότι *«το 34% των γυναικών με ένα πρόβλημα υγείας ή αναπηρία που κατοικούν στην Ευρώπη έχουν βιώσει σωματική ή σεξουαλική βία κατά τη διάρκεια της ζωής τους από τον σύντροφο τους»*.[12]

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με το 2ο Δελτίο Στατιστικής Πληροφόρησης «Δείκτες απασχόλησης και πληθυσμός με αναπηρία – Μέρος Α» του Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), από τον συνολικό πληθυσμό των ατόμων με αναπηρία που διαβιούν στην Ελλάδα, το ποσοστό των γυναικών είναι υψηλότερο.[13] Επίσης, όπως τονίζεται στο συγκεκριμένο Δελτίο Στατιστικής Πληροφόρησης, «*η ποσοστιαία διαφορά υπέρ του γυναικείου φύλου αυξάνεται ανάλογα με τη βαρύτητα της*

[10] ο.π.

[11] ο.π.

[12] ο.π.

[13] Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας της Ε.Σ.Α.μεΑ. (2018). *2ο Δελτίο Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας της Ε.Σ.Α.μεΑ.: Δείκτες απασχόλησης και πληθυσμός με Αναπηρία - Μέρος Α΄.* Ανακτήθηκε 8 Φεβρουαρίου 2019 από: https://www.paratiritirioanapirias.gr/el/results/publications/16/2o-deltio-parathrhthrioy-8ematwn-anaphrias-ths-esmea-deiktes-apasxolhshs-kai-plh8ysmos-me-anaphria-meros.

αναπηρίας».[14] Πιο συγκεκριμένα, «*στον πληθυσμό χωρίς περιορισμούς/αναπηρία η συμμετοχή των γυναικών είναι υψηλότερη κατά μία ποσοστιαία μονάδα, στην κατηγορία μέτριου περιορισμού η εν λόγω διαφορά ανέρχεται στις 10 μονάδες, ενώ στη «σοβαρή αναπηρία» οι γυναίκες κατέχουν ποσοστό κατά 14 μονάδες υψηλότερο*». Τα στοιχεία αυτά απεικονίζονται στο παρακάτω γράφημα.

Γράφημα 1. Κατάσταση αναπηρίας/περιορισμού δραστηριότητας και φύλο

(Πηγή γραφήματος: Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας της ΕΣΑμεΑ 2018)

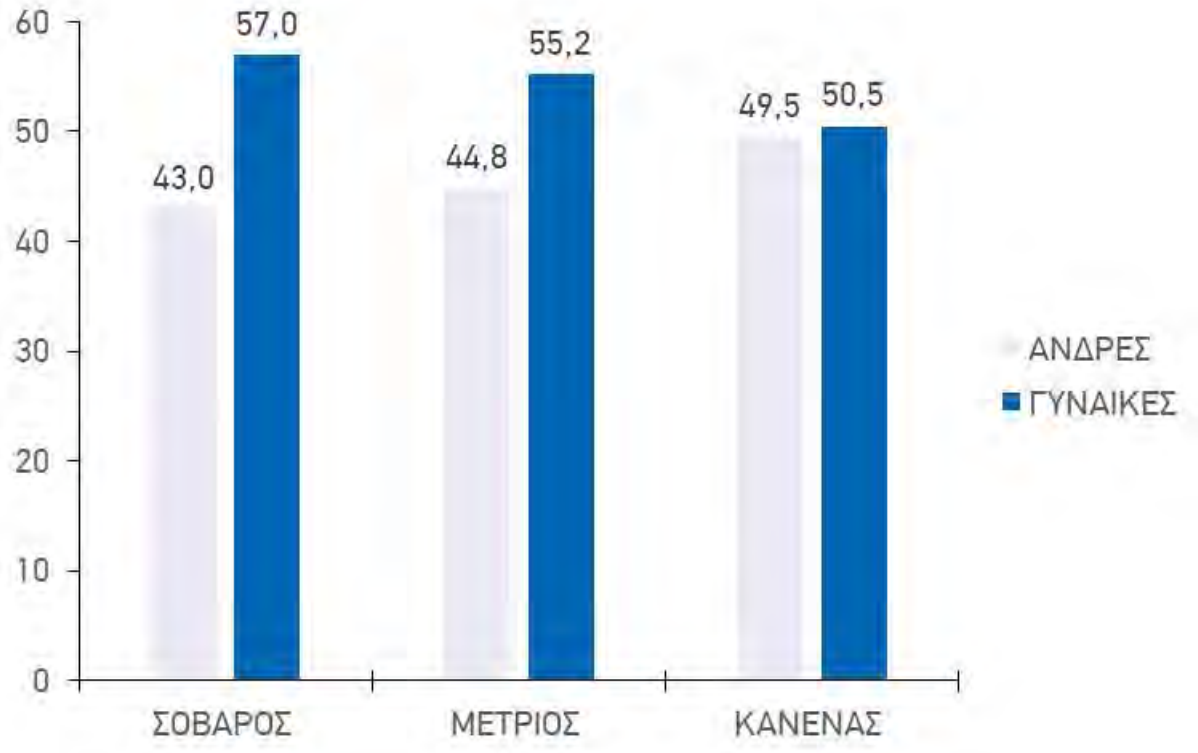

ΠΗΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης 2016 / ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας-Ε.Σ.Α.μεΑ

[14] ο.π.

Τέλος, σύμφωνα με την έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη για την αρχή της ίσης μεταχείρισης για το έτος 2017, η διάσταση του φύλου και της αναπηρίας ή/και των χρόνιων παθήσεων είναι αυτές που συγκέντρωσαν τα υψηλότερα ποσοστά καταγεγραμμένων περιπτώσεων παραβίασης της προαναφερόμενης αρχής.[15]

1.3Τα δικαιώματα των γυναικών με αναπηρία μέσα από το Διεθνές Δίκαιο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Οι διακρίσεις και η ισότητα μεταξύ όλων των πολίτων αποτέλεσε, και αποτελεί, ένα σημαντικό θέμα που έχει απασχολήσει το διεθνές δίκαιο για τα δικαιώματα του ανθρώπου. *Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* (UDHR) έχει τονίσει τη σημασία του δικαιώματος όλων των ανθρώπων στην ισότητα και τη μη-διάκριση. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τη Διακήρυξη:[16]

> *«Κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιεσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση».*
>
> *[Άρθρο 2]*

[15] Συνήγορος του Πολίτη. (2018). *Ειδική Έκθεση 2017 για την Ίση Μεταχείριση*. Αθήνα.

[16] UN General Assembly. (1948). *Universal declaration of human rights*.

« [...] Όλοι έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία από κάθε διάκριση που θα παραβίαζε την παρούσα Διακήρυξη και από κάθε πρόκληση για μια τέτοια δυσμενή διάκριση».

[Άρθρο 7]

«Καθένας έχει δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και στην οικογένεια του υγεία και ευημερία, και ειδικότερα τροφή, ρουχισμό, κατοικία, ιατρική περίθαλψη όπως και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες. Έχει ακόμα δικαίωμα σε ασφάλιση για την ανεργία, την αρρώστια, την αναπηρία, τη χηρεία, τη γεροντική ηλικία, όπως και για όλες τις άλλες περιπτώσεις που στερείται τα μέσα της συντήρησής του, εξαιτίας περιστάσεων ανεξαρτήτως της θέλησης του».

[Άρθρο 25]

Ομοίως με την Οικουμενική Διακήρυξη, και το *Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα των Ηνωμένων Εθνών*, που υιοθετήθηκε το 1966, αναφέρεται στις γυναίκες και τα κορίτσια, με ή χωρίς αναπηρία, και, συγκεκριμένα, κάνει αναφορά ενάντια σε κάθε μορφή διακρίσεων που μπορούν να δεχτούν εξαιτίας του φύλου τους. Σύμφωνα με το Διεθνές Σύμφωνο:[17]

«Τα Συμβαλλόμενα Κράτη στο παρόν Σύμφωνο αναλαμβάνουν την υποχρέωση να σέβονται και να εγγυώνται σε όλα τα άτομα που βρίσκονται στην επικράτειά τους και υπάγονται στη δικαιοδοσία τους τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στο παρόν Σύμφωνο, χωρίς καμία διάκριση, ιδίως φυλής, χρώματος, γένους, γλώσσας, θρησκεύματος, πολιτικών ή

[17] UN General Assembly. (1966). *UN International Covenant on Civil and Political Rights.*

άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, περιουσίας, γέννησης ή κάθε άλλης κατάστασης,»

[Άρθρο 2, παράγραφος 1]

«Τα Συμβαλλόμενα Κράτη στο παρόν Σύμφωνο αναλαμβάνουν την υποχρέωση να διασφαλίσουν το δικαίωμα ισότητας ανδρών και γυναικών στην απόλαυση όλων των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων που αναφέρονται στο παρόν Σύμφωνο».

[Άρθρο 3].

Επίσης, η Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW)[18] είναι η πρώτη πιο εξειδικευμένη Σύμβαση που επικεντρώνεται στα δικαιώματα των γυναικών. Η εν λόγω Σύμβαση, αν και δεν κάνει ειδική μνεία στα δικαιώματα των γυναικών με αναπηρία, αναφέρεται σε όλες τις γυναίκες, δημιουργώντας έτσι ένα *«σημαντικό πλαίσιο και υποχρεώσεις σχετικά με τις μη-διακρίσεις στη δημόσια και ιδιωτική σφαίρα»*.[19] [20]

[18] UN General Assembly. (1979). *UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women.*

[19] Lord, J.E., K. Guernsey, J. Balfe, V. Karr, and A. deFranco. (2012). *Human rights. YES! Action and advocacy on the rights of persons with disabilities*. 2nd edition. Human Rights Education Series. Topic Book 6. Minneapolis, MN: University of Minnesota Human Rights Center, σ. 188.

[20] Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι αργότερα τα μέλη της Επιτροπής για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών, έχοντας αντιληφθεί την ιδιαίτερη ευαλωτότητα των γυναικών με αναπηρία σε σχέση με τις γυναίκες χωρίς αναπηρία, μέσα από τα Γενικά Σχόλια που δημοσιεύει και αφορούν σε επιμέρους άρθρα της Σύμβασης, αναφέρονται στις γυναίκες με αναπηρία, καθώς επίσης έχουν ζητήσει από τα Συμβαλλόμενα Κράτη, στις εκθέσεις που υποβάλλουν, να αποστέλλουν στοιχεία για την κατάσταση των γυναικών με αναπηρία.

Τέλος, η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης) είναι, επίσης, μια εξειδικευμένη σύμβαση, η οποία επικεντρώνεται στον υψηλό κίνδυνο που διατρέχουν οι γυναίκες, με ή χωρίς αναπηρία, να είναι αποδέκτες βίαιης συμπεριφοράς.[21] Ο στόχος της Σύμβασης είναι η παρεμπόδιση και η καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και η προστασία των θυμάτων, θέτοντας παράλληλα τέλος στην ατιμωρησία των δραστών.

1.4Οι γυναίκες με αναπηρία μέσα από τη Σύμβαση των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες

Η έλλειψη ενδιαφέροντος, τόσο στο διεθνές δίκαιο για τα δικαιώματα του ανθρώπου, όσο και στις εθνικές πολιτικές για την αναπηρία, για τη δεινή θέση στην οποία βρίσκονται οι γυναίκες με αναπηρία, κέντρισε το ενδιαφέρον της Ad Hoc Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών που είχε αναλάβει τον διάλογο και την προετοιμασία του κείμενου της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες. Κεντρική θέση της Επιτροπής ήταν ότι οι γυναίκες με αναπηρία δέχονται πολλαπλή διάκριση λόγω του φύλου και λόγω της αναπηρίας τους, ωστόσο, το δίκαιο για τα δικαιώματα του ανθρώπου αποτυγχάνει να το λάβει υπόψη του.

Για την Ad Hoc Επιτροπή που είχε αναλάβει την προετοιμασία του κειμένου της Σύμβασης, η έλλειψη αναγνώρισης, από το ήδη υπάρχον δίκαιο, των πολλαπλών διακρίσεων που δέχονται οι γυναίκες με αναπηρία έπρεπε να αναδειχθεί. Έτσι, μέσω του

[21] Council of Europe. (2011). *Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence*.

Άρθρου 6 της Σύμβασης για πρώτη φορά δίνεται έμφαση στις διακρίσεις -είτε πολλαπλές είτε διατομεακές- που δέχονται οι γυναίκες με αναπηρία, αλλά και για πρώτη φορά υπάρχει άρθρο σε Σύμβαση που αναφέρεται σε συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα, όπως αυτή των γυναικών με αναπηρία.[22] Έτσι, η ύπαρξη αυτού του Άρθρου θα πρέπει να ερμηνευθεί ως ένας άλλος τρόπος να τονιστεί ο υψηλός κίνδυνος κοινωνικού αποκλεισμού που διατρέχουν οι γυναίκες με αναπηρία.

Σύμφωνα με το Άρθρο 6:

> *«1. Τα Κράτη Μέλη αναγνωρίζουν ότι γυναίκες και κορίτσια με αναπηρία υπόκεινται σε πολλαπλή διάκριση, και ως προς αυτό λαμβάνουν μέτρα για να εξασφαλίσουν για αυτές την πλήρη και ίση απόλαυση από αυτές, όλων των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών.*
>
> *2. Τα Κράτη Μέλη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να εξασφαλίσουν την πλήρη ανάπτυξη, πρόοδο και ενδυνάμωση*

[22] Σύμφωνα με το Γενικό Σχόλιο 3 της Επιτροπής των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, που αφορά στο Άρθρο 6, η ομάδα των γυναικών με αναπηρία είναι μια ανομοιογενής ομάδα, αφού σε αυτήν περιλαμβάνονται οι «ιθαγενείς γυναίκες, οι γυναίκες πρόσφυγες, μετανάστριες, αιτούντες άσυλο και οι εκτοπισμένες γυναίκες, γυναίκες που είναι σε καθεστώς κράτησης (σε νοσοκομεία, ιδρύματα, σωφρονιστικά ιδρύματα και φυλακές), γυναίκες που ζουν σε συνθήκες φτώχειας, γυναίκες από διαφορετικά εθνοτικά, θρησκευτικά, και φυλετικά υπόβαθρο, γυναίκες με πολλαπλές αναπηρίες και υψηλό επίπεδο στήριξης, γυναίκες με αλμπινισμό, γυναίκες λεσβίες, αμφιφυλόφιλες, διεμφυλικές και διαφυλικές. Η πολυμορφία των γυναικών με αναπηρία, επίσης, περιλαμβάνει όλα τα είδη των δυσχερειών, δηλαδή σωματικές, ψυχοκοινωνικές, νοητικές, ή αισθητηριακές καταστάσεις, οι οποίες μπορεί, ή και όχι, να επέλθουν και με λειτουργικούς περιορισμούς» (UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities 2016).

των γυναικών, με σκοπό να τους εγγυηθούν την άσκηση και απόλαυση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών που ορίζονται στην παρούσα Σύμβαση.»[23]

Ωστόσο, εκτός από το Άρθρο 6 που είναι ολοκληρωτικά αφιερωμένο στις γυναίκες με αναπηρία, τα δικαιώματα των γυναικών με αναπηρία τονίζονται και σε άλλα άρθρα της Σύμβασης. Πιο συγκεκριμένα, στην παράγραφο **π** του Προοιμίου:

«π. Αναγνωρίζοντας ότι οι γυναίκες και τα κορίτσια με αναπηρίες διατρέχουν συχνά το μεγαλύτερο κίνδυνο, τόσο μέσα όσο και έξω από την κατοικία, λόγω βίας, τραυματισμού ή κακοποίησης, παραμέλησης ή αμελούς μεταχείρισης, κακομεταχείρισης ή εκμετάλλευσης,»[24]

Στο Άρθρο 3, που αφορά τις Γενικές Αρχές της Σύμβασης, αναφέρεται ότι:

«Οι αρχές της παρούσας Σύμβασης είναι: ο σεβασμός της εγγενούς αξιοπρέπειας, της ατομικής αυτονομίας, συμπεριλαμβανομένης και της ελευθερίας ατομικών επιλογών και της ανεξαρτησίας των ατόμων, η μη διάκριση, η πλήρης και αποτελεσματική συμμετοχή και ένταξη στην κοινωνία, δ. Ο σεβασμός της διαφοράς και η αποδοχή των ατόμων με αναπηρίες, ως μέρους της ανθρώπινης ποικιλομορφίας και της ανθρωπότητας, ε. η ισότητα ευκαιριών, στ. η προσβασιμότητα, ζ. η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών, η. ο σεβασμός των εξελισσόμενων ικανοτήτων των παιδιών με αναπηρίες και ο

[23] UN General Assembly. (2006). *UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD).*

[24] ο.π.

> *σεβασμός του δικαιώματος των παιδιών με αναπηρίες να διατηρήσουν την ταυτότητα τους.»*[25]

Στο Άρθρο 16, παράγραφος 5, που αφορά την Απαλλαγή από την εκμετάλλευση, τη βία και την κακομεταχείριση, αναφέρεται ότι:

> *«5. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη θα θέσουν σε ισχύ αποτελεσματική νομοθεσία και πολιτικές, συμπεριλαμβανομένης και της νομοθεσίας και των πολιτικών που εστιάζονται στις γυναίκες και στα παιδιά, ώστε να διασφαλιστεί ότι οι περιπτώσεις εκμετάλλευσης, βίας και κακομεταχείρισης κατά ατόμων με αναπηρίες, εντοπίζονται, ερευνώνται και, όπου απαιτείται, διώκονται.»*[26]

Επίσης, στο Άρθρο 28, παράγραφος 2β, που αφορά το Ανεκτό βιοτικό επίπεδο και κοινωνική προστασία, αναφέρεται ότι:

> *«2β. Να διασφαλίζουν την πρόσβαση από τα άτομα με αναπηρίες, ιδιαίτερα τις γυναίκες, τα κορίτσια και τα ηλικιωμένα άτομα με αναπηρίες, στα προγράμματα κοινωνικής προστασίας και τα προγράμματα μείωσης της φτώχειας.»*[27]

Όπως ειπώθηκε, το Άρθρο 6 της Σύμβασης επικεντρώνεται στις διακρίσεις, και περισσότερο σε αυτή της πολλαπλής διάκρισης που μπορεί μια γυναίκα να δεχτεί εξαιτίας του φύλου και της αναπηρίας. Εκτός όμως από την πολλαπλή διάκριση, υπάρχουν και άλλοι τύποι διακρίσεων τις οποίες μια γυναίκα με αναπηρία μπορεί να βιώσει. Πιο συγκεκριμένα, οι διακρίσεις αυτές,

[25] ο.π.

[26] ο.π.

[27] ο.π.

σύμφωνα με το Γενικό Σχόλιο 3 της Επιτροπής των ΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, είναι:[28]

i. **Άμεση διάκριση:** Όταν μια γυναίκα αντιμετωπίζεται λιγότερο ευνοϊκά σε σχέση με ένα άλλο άτομο εξαιτίας της αναπηρίας της.

ii. **Έμμεση διάκριση:** Όταν οι νόμοι, οι πολιτικές ή οι πρακτικές που υιοθετούνται, ενώ υποστηρίζουν ότι είναι ουδέτερες, κατά την εφαρμογή τους έχουν ως αποτέλεσμα να προκύπτουν διακρίσεις σε βάρος των γυναικών με αναπηρία.

iii. **Διάκριση λόγω σχέσης:** Σε αυτήν την περίπτωση η διάκριση προκύπτει όταν ένα άτομο που το ίδιο δεν έχει κάποια αναπηρία υφίσταται διάκριση λόγω της σχέσης του με ένα άτομο που έχει αναπηρία, π.χ. μια μητέρα που το παιδί της έχει αναπηρία.

iv. **Πολλαπλή διάκριση:** Η πολλαπλή διάκριση υφίσταται όταν ένα άτομο, μια γυναίκα με αναπηρία στην προκειμένη, υφίσταται διάκριση λόγω δύο ή περισσοτέρων λόγων διάκρισης.[29]

v. **Διατομεακή διάκριση:** Η διατομεακή διάκριση υφίσταται όταν διάφοροι λόγοι διακρίσεων[30] αλληλοεπιδρούν με

---

[28] UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). (2016). *General comment No. 3, Article 6, Women with disabilities*.

[29] Η ηλικία, η αναπηρία, η εθνότητα, κάποιος που είναι αυτόχθων, η εθνική ή κοινωνική καταγωγή, το φύλο, η πολιτική ή άλλη γνώμη, η φυλή, η προσφυγιά, η μετανάστευση ή η κατάσταση των αιτούντων άσυλο, η θρησκεία και ο σεξουαλικός προσανατολισμός, αποτελούν λόγους διακρίσεων.

[30] Βλέπε υποσημείωση 20.

τέτοιο τρόπο που τους κάνει να είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι μεταξύ τους.

vi. **Άρνηση εύλογων προσαρμογών:** Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες έχει εισαγάγει, μεταξύ άλλων, την έννοια των *'εύλογων προσαρμογών'*[31] που στοχεύει στην άρση ή/και εξάλειψη των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία -γυναίκες και άνδρες- για την ισότιμη ένταξή τους στη δημόσια, κοινωνική, πολιτική, πολιτειακή και πολιτισμική ζωή. Η *άρνηση παροχής εύλογων προσαρμογών* αποτελεί διάκριση όταν οι κατάλληλες τροποποιήσεις ή προσαρμογές -οι οποίες δεν επιβάλλουν δυσανάλογο κόστος- δεν παρέχονται στο άτομο που τις χρειάζεται, παρόλο που είναι απαραίτητες ώστε το εν λόγω άτομο να απολαύσει τα ανθρώπινα δικαιώματά του σε ίση βάση με τους υπόλοιπους πολίτες.

vii. Δομικές ή συστημικές διακρίσεις: Αυτού του είδους οι διακρίσεις αντανακλώνται σε κρυμμένα ή εμφανή πρότυπα θεσμικής διακριτικής μεταχείρισης, πολιτιστικές παραδόσεις και κοινωνικούς κανόνες. Παραδείγματος χάριν, λαμβάνοντας υπόψη τα στερεότυπα που υπάρχουν στην κοινωνία για το τι σημαίνει να είσαι γυναίκα με αναπηρία, μια

[31] Σύμφωνα με το Άρθρο 2 της Σύμβασης, που αναφέρεται στους ορισμούς για τους σκοπούς της Σύμβασης, η έννοια των εύλογων προσαρμογών ορίζεται ως εξής: *«'εύλογη προσαρμογή' σημαίνει τις απαραίτητες και κατάλληλες τροποποιήσεις και ρυθμίσεις, οι οποίες δεν επιβάλλουν ένα δυσανάλογο ή αδικαιολόγητο βάρος, όπου απαιτείται σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, προκειμένου να διασφαλιστούν, για τα άτομα με αναπηρία, η απόλαυση ή η άσκηση, σε ίση βάση με τους άλλους, όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών.»*

γυναίκα με νοητική αναπηρία μπορεί να είναι δέκτης διακριτικής μεταχείρισης όταν θα καταγγείλει ένα περιστατικό βίας εις βάρος της και θα δεχθεί δυσπιστία ή απόρριψη της καταγγελίας της από τις αρχές, εξαιτίας των αρνητικών στερεοτύπων που υπάρχουν στην κοινωνία και αφορούν στον συνδυασμό των ταυτοτήτων 'γυναίκα' και 'νοητική αναπηρία'.

1.5Το ελληνικό νομικό πλαίσιο για τις γυναίκες με αναπηρία

Η προστασία των δικαιωμάτων των γυναικών γενικότερα, και των γυναικών με αναπηρία ειδικότερα, διασφαλίζεται στο ελληνικό νομικό πλαίσιο μέσω ενός συνδυασμού αρκετών εθνικών και διεθνών νομικών πλαισίων που έχουν κυρωθεί από το ελληνικό κράτος. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τα διεθνή νομικά πλαίσια, πρόκειται για την *Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* του ΟΗΕ,[32] το *Διεθνές Σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα*,[33] τη *Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών*,[34] του *Πρωτοκόλλου για την Πρόληψη, Καταστολή και Τιμωρία της Εμπορίας Ανθρώπων, ειδικά Γυναικών και Παιδιών* (Paloma protocol),[35] τη

[32] UN General Assembly. (1948). *Universal declaration of human rights*.

[33] UN General Assembly. (1966). UN *International Covenant on Civil and Political Rights*.

[34] UN General Assembly. (1979). UN *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*

[35] UN General Assembly. (2000). *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*.

Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες,[36] τον αναθεωρημένο *Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη*[37] και τη *Σύμβαση* του Συμβουλίου της Ευρώπης για την *Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας* (Istanbul Convention)[38].

Σε εθνικό επίπεδο, το *Σύνταγμα της Ελλάδας*, στο Άρθρο 4, που αφορά την ισότητα των φύλων, ορίζει την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών ως ακολούθως:

> *«4.2 Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις.»*[39]

Επίσης, σύμφωνα με το Άρθρο 116, που αφορά τα θετικά μέτρα για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών, η παράγραφος 2 ορίζει ότι:

> *«116.2 Δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών».*[40]

Με άλλα λόγια, σύμφωνα με το Σύνταγμα, το ελληνικό κράτος αναλαμβάνει και την υποχρέωση να καταργήσει ήδη υπάρχοντες

---

[36] UN General Assembly. (2006). *UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*

[37] Council of Europe. (1996). *European Social Charter* (Revised).

[38] Council of Europe. (2011). *Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence*.

[39] Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2008). *Το Σύνταγμα της Ελλάδος*.

[40] ο.π.

νόμους και κανονισμούς που δε σέβονται την ισότητα των φύλων, και συνεπώς τις ανισότητες που μπορεί να υπάρχουν.

Σημαντικό ρόλο στην προώθηση της ισότητας μεταξύ των φύλων κατέχει η Γενική Γραμματεία για την Ισότητα των Φύλων. Ωστόσο, αν και το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2016-2020 αναγνωρίζει ότι οι γυναίκες στην Ελλάδα βρίσκονται σε πιο ευάλωτη θέση συγκριτικά με τους άντρες όσον αφορά στην πολλαπλή διάκριση -και γι' αυτόν τον λόγο προβλέπει μια σειρά από μέτρα για την κοινωνική ένταξη και την ίση μεταχείριση τους- η αναφορά στις γυναίκες με αναπηρία είναι περιορισμένη ή γίνεται αποσπασματικά και όχι ουσιαστικά.[41] Για παράδειγμα, δεν προβλέπεται σχεδόν καμία δράση για τις γυναίκες και τα κορίτσια με αναπηρία. Επίσης, έχοντας υπόψη τους πολλαπλούς ρόλους των γυναικών, δεν υπάρχει πουθενά καμία αναφορά στις μητέρες παιδιών με αναπηρία, παρόλο που αποτελούν μια ιδιαίτερη κατηγορία γυναικών, οι οποίες αντιμετωπίζουν πολλές προκλήσεις σε πολλούς τομείς της ζωής τους.

Σε ό,τι αφορά τις διακρίσεις, ο νόμος 4443/2016, ο οποίος ενσωματώνει τις Ευρωπαϊκές Οδηγίες 2000/43/ ΕΚ[42] και 2000/78/ΕΚ[43], και αντικατέστησε τον νόμο 3304/2005, εισάγει

---

[41] Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων. (2017). *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2016-2020*. Αθήνα. Υπουργείο Εσωτερικών.

[42] EU Directive. (2000). *Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin*. Official Journal L 180. Brussels, July 19, pp. 0022-0026.

[43] EU Directive. (2000). *Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment*

στο ελληνικό νομικό πλαίσιο τις έννοιες των *πολλαπλών διακρίσεων*, των *διατομεακών διακρίσεων* και των *διακρίσεων λόγω σχέσης*.[44] Όπως ήδη αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, η έννοια των πολλαπλών διακρίσεων, αλλά και των διατομεακών, αποτελεί σημείο κλειδί στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, και ειδικότερα των γυναικών με αναπηρία, στην απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Επίσης, στο νόμο 4443/2016 αναθεωρήθηκε η έννοια των εύλογων προσαρμογών, ωστόσο, και πάλι εξακολουθεί το σημείο αναφοράς τους να είναι μόνο οι τομείς την

---

and occupation. Official Journal L 303. Brussels, December 2, pp. 0016-0022.

[44] Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2016). Νόμος 4443, Αρ. Φύλλου 232. *I) Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2000/43/ΕΚ περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής, της Οδηγίας 2000/78/ΕΚ για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία και της Οδηγίας 2014/54/ ΕΕ περί μέτρων που διευκολύνουν την άσκηση των δικαιωμάτων των εργαζομένων στο πλαίσιο της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, ΙΙ) λήψη αναγκαίων μέτρων συμμόρφωσης με τα άρθρα 22, 23, 30, 31 παρ. 1, 32 και 34 του Κανονισμού 596/2014 για την κατάχρηση της αγοράς και την κατάργηση της Οδηγίας 2003/6/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου και των Οδηγιών της Επιτροπής 2003/124/ ΕΚ, 2003/125 ΕΚ και 2004/72/ΕΚ και ενσωμάτωση της Οδηγίας 2014/57/ΕΕ περί ποινικών κυρώσεων για την κατάχρηση αγοράς και της εκτελεστικής Οδηγίας 2015/2392, ΙΙΙ) ενσωμάτωση της Οδηγίας 2014/62 σχετικά με την προστασία του ευρώ και άλλων νομισμάτων από την παραχάραξη και την κιβδηλεία μέσω του ποινικού δικαίου και για την αντικατάσταση της απόφασης - πλαίσιο 2000/383/ΔΕΥ του Συμβουλίου και IV) Σύσταση Εθνικού Μηχανισμού Διερεύνησης Περιστατικών Αυθαιρεσίας στα σώματα ασφαλείας και τους υπαλλήλους των καταστημάτων κράτησης και άλλες διατάξεις.* Αθήνα, 9 Δεκεμβρίου.

απασχόλησης και της εργασίας.[45] Συνεπώς, υπάρχει ανάγκη επέκτασης της έννοιας των εύλογων προσαρμογών και στα πεδία της κοινωνικής προστασίας, των κοινωνικών παροχών, της εκπαίδευσης, τα οποία είναι ιδιαίτερα σημαντικά για τις γυναίκες με αναπηρία για την πλήρη και ισότιμη απόλαυση των δικαιωμάτων τους.

Επίσης, ο νόμος 3896/2010, που αφορά στην εφαρμογή και προώθηση της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα απασχόλησης και εργασίας,[46] ενσωματώνει στο ελληνικό νομικό πλαίσιο την Ευρωπαϊκή Οδηγία 2006/54/ΕΚ[47], η οποία απαγορεύει τόσο την άμεση όσο και την έμμεση διάκριση λόγω φύλου, την παρενόχληση, την σεξουαλική παρενόχληση, τη διάκριση που μπορεί να υπάρξει λόγω εγκυμοσύνης ή μητρότητας, όπως και την λιγότερη ευνοϊκή μεταχείριση ενός ατόμου ύστερα από την αλλαγή φύλου.[48] Το πεδίο εφαρμογής αυτής της Οδηγίας αφορά στο πεδίο της απασχόλησης τόσο στον

---

[45] ο.π.

[46] Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2010). Νόμος 3896, Αρ. Φύλλου 207. Εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και *απασχόλησης - Εναρμόνιση της κείμενης νομοθεσίας με την Οδηγία 2006/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουλίου 2006 και άλλες συναφείς διατάξεις*. Αθήνα, 8 Δεκεμβρίου.

[47] EU Directive. (2006). *Directive 2006/54/EC of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast).* Official Journal L 204. Brussels, December 13, σσ. 23-36.

[48] ο.π.

δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, αλλά και στη κατηγορία των ελεύθερων επαγγελματιών.

Στο ίδιο πλαίσιο, αυτό των διακρίσεων, κινείται και ο νόμος 3769/2009,[49] που ενσωμάτωσε την Οδηγία 2004/113/ΕΚ,[50] και αφορά στην εφαρμογή της ίσης μεταχείρισης μεταξύ ανδρών και γυναικών στην πρόσβασή τους σε αγαθά και υπηρεσίες, καταπολεμώντας έτσι τις όποιες διακρίσεις λόγω φύλου σε σχέση με την πρόσβαση σε υπηρεσίες και αγαθά.

2. Πολλαπλές ταυτότητες

2.1 Οι προκλήσεις των κοριτσιών και γυναικών με αναπηρία

Όπως ειπώθηκε νωρίτερα, η σχέση των γυναικών με την αναπηρία μπορεί να προκύψει μέσω πολλών και διαφορετικών συσχετισμών. Μπορεί να έχουν οι ίδιες αναπηρία, μπορεί και όχι. Μπορεί, για παράδειγμα, ο σύντροφός τους ή το παιδί τους να είναι άτομο με αναπηρία και αυτές να έχουν αναλάβει τον ρόλο να το φροντίζουν. Είτε, λοιπόν, η γυναίκα σχετίζεται άμεσα είτε έμμεσα με την αναπηρία, σε όλες τις περιπτώσεις, έχει πολλά εμπόδια και διακρίσεις να ξεπεράσει, π.χ. διακρίσεις στο χώρο

[49] Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2009). Νόμος 3769, Αρ. Φύλλου 105. *Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών όσον αφορά την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες και την παροχή αυτών και άλλες διατάξεις*. Αθήνα, 1 Ιουλίου.

[50] EU Directive. (2004). *Directive 2004/113/EC of 13 December 2004 implementing the principle of equal treatment between men and women in the access to and supply of goods and services*. Official Journal L 373. Brussels, December 13, σσ. 37-43.

εργασίας της γιατί πρέπει να δουλέψει λιγότερες ώρες λόγω του ότι πρέπει να φροντίσει τον σύζυγο ή το παιδί που έχει αναπηρία.

Ωστόσο, αυτό που είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι το πώς αλλάζει η συμπεριφορά των άλλων απέναντι σε μια γυναίκα όταν αυτή αποκτήσει κάποια αναπηρία. Συγκεκριμένα, οι πιθανότητες να την εγκαταλείψει ο σύντροφός της λόγω της αναπηρίας είναι μεγαλύτερες σε σχέση με το να συμβεί το αντίστροφο. Επίσης, η ίδια γυναίκα που πριν την εκδήλωση της αναπηρίας μπορούσε να αποκτήσει οικογένεια, να βρει δουλειά, να έχει ενεργή συμμετοχή στην κοινωνική, πολιτική και δημόσια ζωή, ξαφνικά, λόγω της αναπηρίας, αντιμετωπίζεται από τους άλλους ως μη ικανή να πραγματοποιήσει όλα τα παραπάνω.

2.2Γυναίκες με αναπηρία και το δικαίωμα στην οικογένεια

Παρά το γεγονός ότι η εικόνα της γυναίκας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την μητρότητα, ως η «μοναδική υπεύθυνη» για τη φροντίδα του παιδιού της, αυτή η παραδοσιακή εικόνα ανατρέπεται όταν στην 'ταυτότητα' της μητέρας προστεθεί και η διάσταση της αναπηρίας.[51] Η μετάβαση από την ταυτότητα 'γυναίκα' στην ταυτότητα 'γυναίκα με αναπηρία' έχει ως αποτέλεσμα να 'αμφισβητείται' η ικανότητά της ως μητέρα ή το δικαίωμά της στην μητρότητα.

Τα αρνητικά στερεότυπα και οι προκαταλήψεις που είναι βαθιά ριζωμένα στην κοινωνία σχετικά με την αναπηρία γενικά, και ακόμα περισσότερο όταν μια γυναίκα έχει αναπηρία, αμέσως θέτουν υπό αμφισβήτηση το κατά πόσον μια γυναίκα μπορεί να

[51] Traustadottir, R., and P. Harris (1997). *Women with disabilities: Issues, resources, connections. Revised*. Syracuse University, NY. Center on Human Policy.

φέρει εις πέρας τον ρόλο της ως μητέρα, και πόσο μάλλον όταν μια μητέρα έχει νοητική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία. Επίσης, η 'ύπαρξη' της διάστασης της αναπηρίας στην 'ταυτότητα' μιας γυναίκας αποτελεί σημαντικό εμπόδιο, τόσο σε περίπτωση υιοθεσίας όσο και σε περίπτωση αναδοχής.[52]

2.3 Κορίτσια και γυναίκες με αναπηρία που είναι μετανάστριες και πρόσφυγες

Οι τελευταίες δεκαετίες έχουν δείξει ότι ζούμε σε «ρευστούς καιρούς»[53], με συνεχείς και καινούργιες προκλήσεις να ανακύπτουν διαρκώς στην καθημερινότητά μας. Ωστόσο, υπάρχει μια ιδιαίτερη ομάδων γυναικών με αναπηρία, αυτές που είναι μετανάστριες, πρόσφυγες ή αιτούντες άσυλο. Η μετανάστευση και η προσφυγιά των γυναικών μπορεί να αυξήσει τον κίνδυνο ευαλωτότητάς τους, με συνέπεια να αυξάνεται σημαντικά και ο κίνδυνος να υποστούν διακρίσεις και βία.[54] Η 'ταυτότητά' τους αυτή γίνεται ακόμα πιο πολύπλοκη όταν στη διάσταση του φύλου και της μετανάστευσης προστίθεται και αυτή της αναπηρίας. Οι γυναίκες αυτές διατρέχουν πολύ υψηλότερο κίνδυνο να υποστούν πολλαπλή ή/και διατομεακή διάκριση, λόγω της

[52] Asch, A., and M. Fine (1988). Introduction: Beyon pedestals. In M. Fine and A. Asch (Eds.) *Women with disabilities: Essays in psychology culture and politics.* Philadelphia, PA: Temple University Press.

[53] Bauman, Z. (2007). *Liquid times: Living in an age of uncertainty*. Cambridge: Polity Press.

[54] UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). (2014). *Women's Rights are Human Rights*. Ανακτήθηκες 7 Μαΐου 2019 από https://www.ohchr.org/Documents/Events/WHRD/WomenRightsAreHR.pdf

αναπηρίας, του φύλου τους αλλά και της εθνοτικής τους καταγωγής.[55]

3. Πολλαπλές προκλήσεις

3.1 Βία και γυναίκες με αναπηρία

Η βία εναντίον των γυναικών και των κοριτσιών με αναπηρία, ιδιαίτερα των γυναικών και των κοριτσιών με νοητικές ή ψυχοκοινωνικές αναπηρίες, είναι μια από τις πιο σοβαρές προκλήσεις που έχουν να αντιμετωπίσουν οι σύγχρονες κοινωνίες. Συχνά, τα ελληνικά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αναφέρονται σε περιπτώσεις όπου γυναίκες και κορίτσια με αναπηρία έχουν κακοποιηθεί σεξουαλικά ή τους έχει ασκηθεί σωματική ή/και ψυχολογική βία.[56] Αρκετά από τα περιστατικά αυτά έχουν συμβεί μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, ωστόσο, υπάρχουν και περιστατικά που έχουν λάβει χώρα μέσα σε χώρους ιδρυμάτων κλειστού τύπου, είτε από τους φροντιστές που εργάζονται εκεί είτε από άλλα άτομα που επίσης διαβιούν σε αυτούς τους χώρους.

Δυστυχώς, δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία που να απεικονίζουν την πραγματική διάσταση του φαινομένου αυτού. Παραδείγματος χάριν, η ελληνική αστυνομία διατηρεί μια βάση δεδομένων σχετικά με τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, ωστόσο, στη βάση δεν περιλαμβάνεται η διάσταση της αναπηρίας.[57]

---

[55] ο.π.

[56] Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.). (2019). *Ανθρώπινα δικαιώματα και άτομα με αναπηρία: Εναλλακτική έκθεση ΕΣΑμεΑ, απαντήσεις στον Κατάλογο Θεμάτων, και Συστάσεις (προσεχώς)*

[57] ο.π.

Επίσης, παρόλο που το ελληνικό νομικό πλαίσιο δεν επιτρέπει την αναγκαστική στείρωση και άμβλωση, η έλλειψη επίσημων δεδομένων σχετικά με τα περιστατικά αναγκαστικής στείρωσης και άμβλωσης δεν διασφαλίζει ότι αυτές οι πρακτικές δε λαμβάνουν χώρα. Λαμβάνοντας υπόψη, αφενός την πρόσφατη έκθεση που δημοσίευσαν το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Ατόμων με Αναπηρία και το Κέντρο Fundación Cermi Mujeres (2017),[58] αφετέρου τα αρνητικά στερεότυπα και το στίγμα με τα οποία συνδέονται τα άτομα με νοητικές και ψυχοκοινωνικές αναπηρίες, δεν είναι σαφές τι συμβαίνει στα οικογενειακά περιβάλλοντα, καθώς και στα ιδρύματα όπου ζουν κορίτσια και γυναίκες με αναπηρία, σε ολόκληρη την Ελληνική Επικράτεια.[59]

3.2Γυναίκες με αναπηρία και πρόσβαση στη Δικαιοσύνη

Η πρόσβαση στη Δικαιοσύνη δε μπορεί να θεωρηθεί δεδομένη για τις γυναίκες με αναπηρία. Η έννοια της πρόσβασης στη δικαιοσύνη σχετίζεται με εμπόδια που όλα τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν, και αφορούν: α) την μη προσβασιμότητα των κτηρίων, β) την έλλειψη σημάνσεων Braille για τα τυφλά άτομα και τους μερικώς βλέποντες, γ) την μη παροχή «ζωντανής-βοήθειας» για τα τυφλά άτομα, τους μερικώς βλέποντες, τους χρήστες αναπηρικών αμαξιδίων, δ) τη μη διαθεσιμότητα τής νομοθεσίας σε γραφή Braille ή σε άλλες εναλλακτικές μορφές,

[58] European Disability Forum (EDF) και Fundación Cermi Mujeres. (2017). *Ending forced sterilization of women and girls with disabilities.*

[59] Βλέπε, για παράδειγμα, Συνήγορος του Πολίτη. (2015). *Ειδική έκθεση «Τα δικαιώματα των παιδιών που ζουν σε ιδρύματα»: Διαπιστώσεις και προτάσεις του Συνηγόρου για την λειτουργία των ιδρυμάτων παιδικής προστασίας.* Αθήνα.

όπως σε κείμενο εύκολο για ανάγνωση (easy-to-read), καθώς και την παροχή διερμηνείας στη νοηματική γλώσσα.

Λαμβάνοντας υπόψη τη συζήτηση περί της ευαλωτότητας των γυναικών και των κοριτσιών με αναπηρία να πέσουν θύματα βίας και κακοποίησης, τα εμπόδια που υπάρχουν στον χώρο της δικαιοσύνης, όπως αναφέρονται πιο πάνω, εμποδίζουν τις γυναίκες και τα κορίτσια με αναπηρία να προσφύγουν σε αυτήν όταν υπάρξει ανάγκη. Πολλές φορές μάλιστα, η έλλειψη εναλλακτικών μορφών επικοινωνίας έχει ως συνέπεια πολλές γυναίκες και κορίτσια με αναπηρία να μη γνωρίζουν τα δικαιώματά τους.

Τέλος, ένα ακόμα εμπόδιο που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες και τα κορίτσια με αναπηρία, και ιδιαίτερα οι γυναίκες και τα κορίτσια με νοητική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία, είναι η ύπαρξη των αρνητικών στερεοτύπων και προκαταλήψεων για αυτές, που ενισχύονται λόγω και της μη επαρκούς εκπαίδευσης όλων όσων εμπλέκονται στο δικαστικό σύστημα (δικηγόροι, δικαστές, αστυνομικοί) στα δικαιώματα των γυναικών και των κοριτσιών με αναπηρία.

3.3Γυναίκες με αναπηρία και πρόσβαση στην υγεία

Εμπόδια αντιμετωπίζουν οι γυναίκες και τα κορίτσια με αναπηρία και στην πρόσβασή τους στις υπηρεσίες υγείας. Σύγχρονες απεικονιστικές τεχνολογίες, όπως ο μαστογράφος, δεν είναι διαθέσιμες σε γυναίκες χρήστες αναπηρικού αμαξιδίου. Επίσης, τα εμπόδια αφορούν και σε θέματα που έχουν να κάνουν με την περιορισμένη πρόσβαση των γυναικών με αναπηρία σε υπηρεσίες που σχετίζονται με τη σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία.

Επίσης, αν και σύμφωνα με τον Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας[60] οι επαγγελματίες υγείας πρέπει να αντιμετωπίζουν όλους τους ασθενείς με σεβασμό και εμπιστοσύνη, ανεξάρτητα από τη φυλή, το φύλο, την αναπηρία, την εθνικότητα, την ηλικία, κ.λπ., αυτοί, λόγω των αρνητικών στερεοτύπων και προκαταλήψεων, τείνουν να μην αντιμετωπίζουν τους ασθενείς με αναπηρία σε ισότιμη βάση με τους υπόλοιπους ασθενείς. Ο συνδυασμός της έλλειψης ή της μη επαρκούς κατάρτισης των επαγγελματιών υγείας πάνω στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, με την ταυτόχρονη ύπαρξη προκαταλήψεων για τα άτομα αυτά και την αντιμετώπισή τους ως αντικείμενα οίκτου κι όχι φορείς δικαιωμάτων, εγείρουν εμπόδια πρόσβασης στην υγεία στα άτομα με αναπηρία γενικά, αλλά και στις γυναίκες και τα κορίτσια με αναπηρία ειδικότερα.

3.4Γυναίκες με αναπηρία και πρόσβαση στην αγορά εργασίας

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, οι γυναίκες με αναπηρία αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο πρόβλημα πρόσβασης στην αγορά εργασίας σε σχέση με τους άνδρες με αναπηρία. Και εδώ, η ύπαρξη αρνητικών στερεοτύπων και προκαταλήψεων σχετικά με την παραγωγικότητα των ανδρών και των γυναικών -πόσο μάλλον όταν αυτή η σύγκριση μετατίθεται στην κοινωνική ομάδα των ατόμων με αναπηρία- έχει ως αποτέλεσμα να ‘αποκλείει’ σημαντικό ποσοστό των γυναικών με αναπηρία από την αγορά εργασίας, θεωρώντας ότι δε διαθέτουν επαρκή προσόντα ώστε να τους δοθεί μια θέση εργασίας.

[60] Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. (2005). Νόμος 3418, Αρ. Φύλλου 287. *Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας*. Αθήνα, 27 Ιανουαρίου.

4. Συστάσεις

1. Να θεσπιστούν νόμοι και πολιτικές για την αντιμετώπιση του ζητήματος της πολλαπλής και διατομεακής διάκρισης που αντιμετωπίζουν τα κορίτσια και οι γυναίκες με αναπηρία, καθώς και οι μητέρες παιδιών με αναπηρία, και να ενσωματωθούν οι απόψεις τους, τόσο στις πολιτικές για το φύλο, όσο και σε εκείνες για την αναπηρία.
2. Να συμπεριληφθούν οι απόψεις των γυναικών και των κοριτσιών με αναπηρία στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων και στο σχέδιο παρακολούθησης post-2020.
3. Να ληφθούν μέτρα για τη συλλογή στατιστικών δεδομένων για τα κορίτσια και τις γυναίκες με αναπηρία, με κατανομή ανά ηλικία και αναπηρία.
4. Να θεσπιστούν μέτρα κατά των διακρίσεων λόγω αναπηρίας και σε άλλους τομείς εκτός από την απασχόληση και την εργασία, όπως η κοινωνική προστασία, οι κοινωνικές παροχές, η εκπαίδευση, και ούτω καθεξής, για τις γυναίκες με αναπηρία που διατρέχουν, δυστυχώς, μεγαλύτερο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού.
5. Να ληφθούν νομοθετικά και αποτελεσματικά μέτρα για την ανάδειξη και αντιμετώπιση της πολλαπλής και διατομεακής διάκρισης, για οποιονδήποτε λόγο, που υφίστανται οι γυναίκες με αναπηρία.
6. Να σχεδιαστεί ένα μηχανισμός ευαισθητοποίησης σχετικά με τα δικαιώματα των γυναικών με αναπηρία, και ειδικότερα γύρω από τα ζητήματα της πολλαπλής και

διατομεακής διάκρισης, αλλά και της διάκρισης λόγω σχέσης.

7. Να σχεδιαστεί ένα μηχανισμός ευαισθητοποίησης σχετικά με τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και των κοριτσιών με αναπηρία.

8. Να ενημερωθούν οι γυναίκες και τα κορίτσια με αναπηρία για τα δικαιώματά τους, αλλά και για τις υπηρεσίες που είναι διαθέσιμες σε αυτές. Η επικοινωνία της πληροφορίας θα πρέπει να γίνει με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι προσβάσιμη σε όλες τις γυναίκες με αναπηρία, π.χ., σε φυλλάδια τυπωμένα σε γραφή Braille, στη νοηματική γλώσσα, σε κείμενο εύκολο για ανάγνωση και ούτω καθεξής.

9. Να συγκεντρωθούν και να δημοσιευτούν στοιχεία σχετικά με τη βία, την κακοποίηση, την εκμετάλλευση, τη διακίνηση και εμπορία ανθρώπων και την πολλαπλή ή/και διατομεακή διάκριση εις βάρος γυναικών και κοριτσιών με αναπηρία.

10. Να θεσπιστεί μια στρατηγική για την πρόληψη όλων των μορφών βίας, κακοποίησης και εκμετάλλευσης, τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, εναντίον των ατόμων με αναπηρία, και ειδικότερα των γυναικών και κοριτσιών με αναπηρία.

11. Να διασφαλιστεί η πρόσβαση των γυναικών-θυμάτων βίας, κακοποίησης, εκμετάλλευσης, διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων κ.λπ. και των παιδιών τους, σε όλες τις υποστηρικτικές δομές και υπηρεσίες, και να εκπαιδευτεί όλο το αρμόδιο προσωπικό σε θέματα αναπηρίας.

12. Να παρέχεται συνεχής εκπαίδευση στους αστυνομικούς, τα μέλη των δικαστικών αρχών, κ.ο.κ., για το πώς να προσεγγίζουν γυναίκες και κορίτσια με αναπηρία που τους έχει ασκηθεί σωματική ή σεξουαλική βία.

13. Να διασφαλιστεί στην πράξη ότι τα άτομα με αναπηρία δεν υπόκεινται σε υποχρεωτική στείρωση, κυρίως οι γυναίκες και τα κορίτσια, και ειδικότερα τα άτομα με ψυχοκοινωνικές ή/και νοητικές αναπηρίες, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που στερούνται νομικής ικανότητας.

14. Να παρέχεται συνεχής εκπαίδευση στους επαγγελματίες υγείας και στους εκπαιδευτικούς για την πρόληψη των διακρίσεων και της βίας κατά των γυναικών και των κοριτσιών με αναπηρία.

15. Να διασφαλιστούν προσβάσιμες και συμπεριληπτικές υπηρεσίες στήριξης σε επίπεδο κοινότητας για να βοηθούν με τις απαιτήσεις της γονικής ιδιότητας που είναι αναγκαίες για τα άτομα με αναπηρία, και ειδικότερα τις μητέρες με αναπηρία και τις μητέρες παιδιών με αναπηρία.

16. Να διασφαλιστεί η πλήρης απόλαυση των δικαιωμάτων των γυναικών με αναπηρία σε ότι αφορά την πρόσβαση σε ποιοτική, προσβάσιμη και δωρεάν εκπαίδευση, στην υγειονομική περίθαλψη, καθώς και στη σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία, στην απασχόληση, στην κινητικότητα, στην οικογενειακή ζωή, στη σωματική αυτονομία, στη σεξουαλικότητα και στον γάμο.

17. Να σχεδιαστούν πολιτικές που θα προωθούν την ενσωμάτωση των γυναικών με αναπηρία στην αγορά εργασίας.

18. Να σχεδιαστούν δράσεις που θα έχουν ως ομάδα-στόχο τις γυναίκες με αναπηρία και θα αποσκοπούν στην προώθηση της κατάρτισης, τη διάθεση θέσεων εργασίας, την πρόσβαση στην εργασία και την ύπαρξη ίσων ευκαιριών για επαγγελματική ανέλιξη μέσα στο χώρο εργασίας.
19. Να ληφθούν μέτρα για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού και της παρενόχλησης γυναικών και κοριτσιών με αναπηρία στον χώρο της εκπαίδευσης και στο διαδίκτυο.
20. Να ληφθούν μέτρα που θα ενθαρρύνουν τις γυναίκες και τα κορίτσια με αναπηρία να συμμετέχουν στη δημόσια, κοινωνική, πολιτισμική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, μειώνοντας παράλληλα τα εμπόδια κινητικότητας που αντιμετωπίζουν.

Τα κείμενα πολιτικής έχουν ως αντικείμενο την ανάδειξη επίκαιρων προβλημάτων και προκλήσεων στο πεδίο των πολιτικών για την αναπηρία, και τη διατύπωση συστάσεων για την άρση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις στην προσπάθειά τους να ασκήσουν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους. Ειδικότερα, στοχεύουν στη διατύπωση τεκμηριωμένων συστάσεων στη βάση δεδομένων και αναλύσεων της υφιστάμενης κατάστασης, αξιοποιώντας: τα ευρήματα που προκύπτουν στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου του «Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας», την πολύπλευρη δράση και εμπειρία της Ε.Σ.Α.μεΑ. σε όλα τα πεδία άσκησης των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα και αναλύσεις από διαφορετικές πηγές και έγκυρους φορείς. Στόχος του Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας είναι τα κείμενα πολιτικής να παρέχουν στοχευμένη και συνοπτική πληροφόρηση ώστε να είναι προσιτά στους εμπλεκόμενους φορείς και σε κάθε ενδιαφερόμενο πολίτη, με ή χωρίς αναπηρία.

ISBN (έντυπο βιβλίο): 978-618-5124-15-1
ISBN (PDF): 978-618-5124-32-8

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2014-2020
ανάπτυξη-εργασία-αλληλεγγύη